

Multikultural cəmiyyətin formalaşması tarixi prosesin nəticəsidir

Multikulturalizmin inkişaf etdirilməsində maarifləndirmənin xüsusi rolu var

Müasir dünyanı narahat edən mühüm problemlərdən biri dini və milli radikalizm, terror və kütləvi miqrasiyadırsa, digər əsas məsələlərdən biri də dövlət-din münasibətlərinin düzgün tənzimlənməsidir. Bu gün Avropada və digər Qərbi dövlətlərində meydana çıxan narazılıqların da kökündə, məhz bu problemlər durur. Bütün dünyaya demokratiya ixrac etmək iddiası ilə çıxış edən Avropanın özündə belə, demokratiyanın tənəzzülə uğraması dini və milli məsələlərin düzgün tənzimlənməməsinin nəticəsidir.

Demokratiya olmayan yerdə multikulturalizm və tolerantlıq, tolerantlıq və multikulturalizm olmayan yerdə isə demokratiya olmur. Bir sözlə, demokratiya və multikulturalizm cəmiyyətin stabil inkişafını təmin edən əsas faktorlardır. Diqqət etsəniz görə bilərsiniz ki, Avropada islamofobiya, ksenofobiya, antisemitizm kimi təzahürlər, bir sıra Qərbi dövlətlərinin multikulturalizmin iflasına uğraması iddialarından sonra daha geniş formada meydana çıxmağa başladı. Bu da onu göstərir ki, beynəlxalq tribunadan "multikulturalizmin alternativini yoxdur, multikulturalizmin alternativini islamofobiya, ksenofobiya, antisemitizm, terror, insan qırğını və faciələrdir" fikrini bəyan edən Azərbaycan Respublikasının Prezidenti cənab İlham Əliyev nə dərəcədə haqlı və uzaqgörəndir.

Bəli, multikulturalizmin və tolerantlığın bitdiyi yerdə, terrorizm və ekstremizm çiçəklənməyə başlayır. Məhz, buna görə də terrorizm və ekstremizm müasir dünya üçün ən ciddi təhdidlərdən birinə çevrilib. Terrorun nə vətəni, nə də milləti məlum deyil. O, istənilən vaxt, istənilən coğrafiyada özünü göstərə bilər. Bir şeyi də diqqətdən qaçıрмаq olmaz ki, bu gün terrorun böyük hissəsi müsəlman coğrafiyasını əhatə edir. Dünya mediasında yayılan məlumatlara görə, hazırda dünyada 169 müharibə və münaqişə ocağı var. Bu müharibə və münaqişə ocaqlarında, sadəcə olaraq dini, milli və irqi mənsubiyyətinə görə, heç bir günahı olmayan insanlar qətlə yetirilir. Dünya ictimaiyyətinin və beynəlxalq təşkilatların susqunluğu üzündən dünyanın bir çox ölkələrində din amilindən istifadə etmək, vətəndaş müharibələrinə, terror hadisələrinə, eyni dinə etiqad edən insanlar arasında qarşılıqlı nifrətə gətirib çıxarır. Belə təsəvvür yaranır ki, hazırda dinlər və sivilizasiyalar arasında baş verən toqquşmalar XX əsrdə "soyuq müharibə" illərindəki ideoloji toqquşmanın davamıdır.

Bu problemlərin həllində isə dövlət-din münasibətlərinin tənzimlənməsi, milli-dini dözümlülük, sülhsevərlik, humanizm dəyərlərinin qorunub inkişaf etdirilməsi, dini radikalizm və xurafat elementlərinə qarşı mübarizədə maarifləndirmənin gücləndirilməsi çox böyük əhəmiyyət kəsb edir. Məhz buna görə də dövlət-din münasibətlərinin tənzimlənməsi işinə Ümummillət Lideri Heydər Əliyev də xüsusi diqqət yetirib. Ulu Öndərin bu sahədəki siyasətini uğurla davam etdirən Prezident İlham Əliyev də dövlət-din münasibətlərinin tənzimlənməsinə ən yüksək səviyyədə qayğı və dəstək göstərir. Məhz Prezident İlham Əliyevin yürütdüyü qətiyyətli siyasət nəticəsində ölkəmizdə dövlət-din münasibətlərinin inkişaf dinamikası günü-gündən yüksəlir və artıq bütün dünyaya nümunə ola biləcək həddə çatıb.

Bu da ondan qaynaqlanır ki, ölkəmizdə milli-mənəvi dəyərlərimizin təbliğinin əsas istiqamətini maarifləndirmə təşkil edir. Çünki radikalizmə, ekstremizmə qarşı mübarizədə maarifləndirmənin alternativini yoxdur. Milli-mənəvi dəyərlərimizin tərkib hissəsi olan islami dəyərlərimizin qorunmasında, bu dəyərlərin əsl mahiyyətinin gənc nəsələ çatdırılması istiqamətində aparılan maarifləndirmə işində din xadimlərimizin və ziyalılarımızın üzərinə mühüm vəzifələr düşür.

Ölkəmizdə multikulturalizmin inkişaf etdirilməsində maarifləndirmənin xüsusi rolu var. Çünki multikulturalizm elə bir siyasətdir ki, o, mədəni plüralizmi, tolerantlığı və demokratiyanı qəbul edir və onun inkişafına şərait yaradır. Bu, ölkə əhalisinin etnik, irqi və dini müxtəlifliyindən asılı olmayaraq, onların hamısının hüquq və azadlıqlarına hörmətlə bağlıdır.

Multikultural cəmiyyətdə hər bir vətəndaş öz mədəniyyətini, dilini, ənənəsini, etnik və dini dəyərlərini inkişaf etdirmək, ana dilində məktəb açmaq, qəzet və jurnal dərc etdirmək kimi məsələlərdə bərabər hüquqa malikdir. Eyni zamanda, multikulturalizm siyasəti assimilyasiyanı inkar edən inteqrasiyaya aparıcı yoldur. Bu siyasəti isə tək-cəsi siyasi elita deyil, eyni zamanda, millətin yüksək vəzifə tutmayan digər nümayəndələri ilə yanaşı, həm də milli və dini azlıqlar da qəbul edir.

Qeyd etmək vacibdir ki, multikulturalizmin nəzəri əsasını liberalizm, xüsusən də liberalizmin azadlıq, bərabərlik və qardaşlıq kimi dəyərləri özündə ehtiva edir. Bu səbəbdən də multikultural cəmiyyətdə nəinki sosial ədalətsizliyi aradan qaldırmağa nail olmaq mümkündür, həm də burda irqçiliklə bağlı ədalətsizliyi tamamilə aradan qaldırmaq mümkündür. Bununla belə, multikulturalizmlə liberalizm arasında

bir mühüm fərq mövcuddur. Liberalizmdən fərqli olaraq multikulturalizm fərdlərin deyil, qrupların hüquqlarını ön plana çəkir.

Hesab edirik ki, multikulturalizm bir siyasət olaraq, öz mahiyyəti baxımından tolerantlıqla da sıx əlaqəlidir. Çünki multikulturalizm müxtəlif mədəniyyətlərin paralel yaşamasını qəbul edən tolerant cəmiyyətin başlıca xüsusiyyətlərini özündə birləşdirir. Tolerant cəmiyyətdə müxtəlif mədəniyyətlərin qarşılıqlı surətdə zənginləşməsi, xalqları birləşdirən mədəniyyətin formalaşmasına səbəb olur. Bu da insanların gələcək mədəni birliyi məqsədilə bir mədəniyyətin digər mədəniyyətə inteqrasiya prosesi ilə sıx bağlıdır.

Həmçinin, multikulturalizmi cəmiyyətdə təzahür edən çoxnövlu mədəni müxtəlifliyin növlərindən biri kimi də qəbul etmək olar. Burada biz multikulturalizmlə əlaqədar olan izolyasionizm (təcrid etmə), assimilyasiya və aparteid kimi təzahürləri də qeyd edə bilərik. Əslində, izolyasionizm elə bir siyasətdir ki, o, milli azlıqların ölkəyə daxil olub, orada məskunlaşmaqla mədəni müxtəlifliyin formalaşmasının qarşısını alır. Buna nümunə olaraq, 1901-ci ildə Avstraliyada qəbul olunan "İmmiqrasiya haqqında" Qanunu göstərə bilərik. Orada qeyd olunub:» Assimilyasiya - izolyasionizmə alternativ olan siyasətdir. Bu siyasət hakim mədəniyyət tərəfindən öz içərisində milli azlıqların və ölkəyə yeni daxil olanların mədəniyyətlərinin əridilməsini nəzərdə tutur; Aparteid - müəyyən qrup adamların assimilyasına mane olmaq məqsədilə onların izolyasionizmə (təcridinə) yönəlmiş siyasətdir.

Yuxarıda qeyd olunan təzahürlərdən fərqli olaraq, multikulturalizm - tək-cə adamların hakim etnik qrupu tərəfindən deyil, həm də milli azlıqlar və ölkəyə yeni daxil olanlar tərəfindən dəstəklənən mədəni müxtəlifliyə münasibətdə fərqli reaksiyaların rəngarəngliyini yaradır. Multikulturalizmin yuxarıda sadalanan spesifik cəhətləri onu son nəticədə cəmiyyətin inkişafına səbəb olan pozitiv təzahür, müsbət hadisə kimi xarakterizə edir.

Onu da qeyd etmək vacibdir ki, multikultural cəmiyyətin formalaşması və inkişafı tarixi təkamülün xüsusiyyətləri ilə, konkret olaraq, sosial amillərlə müəyyənləşib. Məlumdur ki, multikultural cəmiyyətin formalaşmasında və inkişafında demokratiya da mühüm rol oynayır. Daha dəqiq desək, demokratiya multikultural cəmiyyətin təkamülü üçün əlverişli şərait formalaşdırır. Bunu da xüsusi qeyd etmək ki, multikultural cəmiyyətlər ilk növbədə Qərbi Avropanın və Şimali Amerikanın demokratik ölkələrində meydana gəlib. Həmin ölkələrdəki tolerantlıq, əxlaqi qaydalara uyğunluq və demokratiyanın yüksək inkişaf səviyyəsi orada multikulturalizm ideyalarının tətbiqinə münbit şərait yaradıb. Buna görə də deyə bilərik ki, bölgələrin tarixi inkişafındakı müxtəlifliyə uyğun olaraq, burada multikulturalizmin həm də müxtəlif modelləri meydana gəlib. Məsələn, Amerika, İsveç, Avstraliya və Kanada modelləri. Çox təəssüf ki, həmin dövlətlərin bir çoxu, artıq multikultural dəyərlərdən kənarlaşblar və hətta bəziləri multikulturalizmin iflasa uğradığını iddia edir.

Belə bir dövərdə multikulturalizmin Azərbaycan modelinin müasir dünyada nümunəvi model kimi qəbul olunması, dövlətimizin və xalqımızın bu dəyərlərə verdiyi böyük önəmin nəticəsidir.

Azərbaycanda multikulturalizmin inkişafını şərtləndirən səbəblərdən biri də, dövlət-din münasibətləri və dini radikalizmə qarşı mübarizə istiqamətində görülən işlərlə bağlıdır. Erməni terrorundan əziyyət çəkən bir dövlət olaraq, Azərbaycan hər zaman dünyada sülhün və harmoniyanın yaranmasına çalışır.

Məhz buna görə də, Şərqlə-Qərbin qovuşağında yerləşən, İslam Əməkdaşlıq Təşkilatının, eləcə də Avropa Şurasının fəal üzvlərindən olan Azərbaycan dünyada öz milli-mənəvi, dini dəyərlərinə hörmətlə yanaşan ölkə kimi tanınır.

Müasir dövərdə radikalizm bütün dünya miqyasında narahatlıq yaradan problem olaraq, müxtəlif formalarda törədilən terror aktlarında özünü biruzə verir.

Belə bir zamanda milli və dini dəyərlərimizin qorunması və gələcək nəsillərə çatdırılması daha çox aktuallıq kəsb edir. Çünki bu dəyərlərin Azərbaycan xalqının formalaşmasına təsiri böyük olduğu kimi, o, milli dövlətçiliyimizin möhkəmlənməsində də xüsusi rol oynayır.

“Paralel”in Araşdırma Qrupu

**Yazı Azərbaycan Respublikasının
Prezidenti yanında KİV-ə Dövlət Dəstəyi
Fondunun maliyyə dəstəyi ilə çap olunub**